

GÖRÜŞ

ÇİN'İN ORTA DOĞU POLİTİKASININ SINIRLARI VE SURİYE KRİZİ

Kadir Temiz

ARALIK 2024

Milli İstihbarat Akademisi

ÇİN'İN ORTA DOĞU POLİTİKASININ SINIRLARI VE SURİYE KRİZİ

▲ Dr. Kadir Temiz

8 Aralık 2024 tarihinde yaklaşık 13 yıl süren Suriye İç Savaşı'nın en önemli kırılmalarından biri yaşandı. Suriye'de 53 yıllık Esed hanedanlığının yanı sıra Baas tek parti rejimi de son buldu. Bundan sonraki sürecin nasıl ilerleyeceğini tahmin etmek kolay olmasa da Suriye halkının; barış inşasına, barışın korunmasına, anayasal bir hükûmet ile toplumun bütün kesimlerini kapsayan ekonomik ve siyasal kurumsallaşmaya ciddi anlamda ihtiyacı olduğu açık.

Bu sürecin de en önemli belirleyicilerinden biri, bölgede etkin olarak faaliyet gösteren ve çıkarlarını maksimize etmeye çalışan küresel aktörlerdir. ABD'nin on yıllardır Orta Doğu'da uyguladığı politikaların ürettiği mağduriyetler ve belirsizlikler, bölge ülkelerini doğal olarak alternatif arayışına sokmuştur. Son yıllarda Rusya ve Çin gibi küresel aktörler de Irak işgali dolayısıyla ABD'nin bölgesel imajının zedelenmesi ile oluşan güç boşluğunu doldurarak bölgede eskiye göre daha aktif ve etkin bir politika uygulamıştır. Dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan ve ABD ile açık bir rekabet içine giren Çin de Suriye İç Savaşı'nda takındığı tutum ve uyguladığı dış politika sebebiyle iç savaşın gidişatını etkilemiştir.

Yıllarca Suriye muhalefetinin haklı taleplerini görmezden gelen ve "sert egemenlik" anlayışı ile Beşşar Esed rejimini savunan Çin'in, Orta Doğu'ya yönelik politikasının sınırları da bir kez daha ortaya çıkmıştır. Çin, Orta Doğu'da basit bir denkleme dayanan "stratejik pragmatizm" ile hareket etmiştir. Strateji, temel olarak Orta Doğu'yu "ateş çemberi" olarak tanımlayarak mümkün olduğunca bu ateşten uzak durmak ve gerektiğinde bu ateşe atlamaktan çekinmeyen ABD, Rusya, İsrail ve İran

gibi aktörlerin sağladığı güvenli alanda temel endişesi olan enerji kaynakları ve pazar ihtiyacını karşılamaya dayanmaktaydı. Ancak bu stratejik pragmatizm, sürdürülebilir olmaktan uzak bir yaklaşım olarak Orta Doğu'nun içinden geçtiği tarihsel süreç ile uyumlu değildi.

ABD ile küresel bir rekabete giren Çin, 2010'lu yıllardan itibaren küresel stratejisi ile uyumlu olarak önceki dönemden farklı bir Orta Doğu politikası uyguladı. Geçmişe göre daha aktif, sorumluluk alan ve rekabetçi stratejiye göre Çin; edilgen, salt pragmatist ve temkinli bir dış politika yerine daha belirleyici ve etkin bir dış politika uygulamaya başladı. Bu dış politikanın da küresel söylemini, 2013 yılında Çin devlet başkanı olan Şi Cinping belirledi. Küresel güç rekabetinde tarihsel analogiler ve ideolojik söylemler daha fazla yer bulmaya başladı. Bu politikanın Orta Doğu'ya yansımaları ise neredeyse bütün çatışma ve kriz alanlarında ideolojik ve stratejik bir eksene dayanan ABD karşıtlığı oldu.

Aslında Çin, Suriye krizinin başından itibaren basit bir yaklaşımla hareket etti. Orta Doğu'daki çatışma ve kriz alanlarının ABD'nin yıpranan imajını daha da zedelediği varsayımına dayanan bu yaklaşım, var olan sorunların çözümü yerine bu sorunları Çin'in ulusal çıkarlarına uyumlu hâle getirmeye çalıştı. Nitekim 2015 yılında Rusya müdahalesinin hemen ardından Çinli analistler, Suriye'nin yeniden inşası sürecinde Çin'in ekonomik olarak bu sürece nasıl katkıda bulunabileceği hakkında birçok yazı kaleme aldı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimî üyesi olarak Rusya ile birlikte Suriye ile ilgili kararları veto etti. 2023 Eylül ayında ise Esed'in Çin ziyaretine büyük bir önem atfederek Hangzhou'da kırmızı halıda karşılıklı olarak ikili ilişkileri "stratejik ortaklık" seviyesine çıkardı.

Aslına bakılırsa Çin ile Suriye rejimi arasındaki çıkar ilişkisi, her iki taraf açısından da çok boyutlu bir yapıya sahipti. Esed açısından Çin, Batı tarafından dışlanmış bir Suriye için yeniden yapılanma sürecinde bir finans kaynağı ve yine bu süreçte üzerinde gittikçe artmış olan Rusya ve İran etkisini dengeleme aygıtıydı. Çin açısından ise Suriye, Doğu Akdeniz'e kıyısı olan altı ülkede (İsrail, Yunanistan, Lübnan, Türkiye, Mısır ve Suriye) en az 10 limanla oluşturduğu nüfuz alanıyla ABD ve NATO'nun bölgedeki manevra kabiliyetini dengeleme konusunda tamamlayıcı bir unsurdur. Aynı zamanda Suriye, Çin için Lübnan'daki Beyrut ve Trablus'u Suriye'deki Humus ve Halep'e bağlayacak bir demir yolu projesi ile Kuşak ve Yol Girişimi adı altında sunduğu bağlantısallık stratejisinin gelişiminde de tamamlayıcı bir rol oynayacaktı. Bunlara ek olarak Esed rejiminin devamı, yalnızca ekonomik fırsatlar yaratmak ve büyük güçler rekabetinde stratejik bir nokta olmanın yanında Çin'in zaten var olan güvenlik endişeleri açısından da önemliydi. Çin, savaşta deneyim kazanmış Uygur ve Orta Asyalı savaşçıların Afganistan, Tacikistan ve Pakistan'a yönelmesinden ve buralardan Çin'i hedef almanın daha kolay olacağından endişe ediyordu. Bu nedenle Esed rejimi ile karşılıklı istihbarat paylaşımı yapılarak olası güvenlik risklerini en aza indirmek, Çin açısından Suriye ilişkilerinin diğer bir boyutuydu. Tüm bunlara ek olarak rejimin siyasi yapısı ile Çin'in siyasi yapısı arasındaki benzerlikler; Çin'de, Baas tek parti iktidarının yanında olması gerektiğine dair bir yanılsama ortaya çıkardı. Çünkü Baas'ın sosyalist ve seküler ideolojisi, Çin iç siyaseti için ideolojik bir meşruiyet oluşturuyordu. Böylece dış politika tercihi ile iç siyaset arasında meşru bir ilişki kurulmuş oluyordu.

Görüldüğü gibi Suriye'de rejimin kazanma senaryosunun açık kazananlarından biri Çin olacaktı. Ancak bugün gelinen noktada Çin için rejimin kaybetme senaryosu da "savaşmadan kazan" stratejisi

ile uyumlu olmalı safhasına geçmiştir. Bunun için de Suriye'de yeni kurulacak olan hükûmete ve Suriye halkının zaferine destek yerine temkin stratejisine geri döndü. Rejimin düştüğü ve muhaliflerin Şam'a girdiği gün Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, uluslararası medyanın ısrarlı sorularına birkaç cümle ile cevap vererek "Suriye'deki durumu yakından takip ediyoruz ve istikrarın en kısa sürede geri dönmesini, ilgili tarafların Suriye'de istikrar ve düzeni yeniden sağlayacak siyasi bir çözüm bulmasını umuyoruz." açıklamasında bulundu. Ancak bu açıklama bütün bu stratejik kazanç hikâyesinin rejimin çöküşü ile büyük bir darbe aldığını ve Çin'in ciddi bir dış politika belirsizliği ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

Peki, Çin'in Orta Doğu politikasını şekillendiren strateji neden bu belirsizlikle karşı karşıya? Öncelikle Çin'in Orta Doğu'ya yönelik dış politikası her ne kadar stratejik önceliklere ve ulusal çıkarlara dayansa da Çin özellikle çatışma ve savaş bölgelerinde sahaya nüfuz edecek yeterli bilgiye, insan kaynağına ve araçlara sahip değildir. Bu durum, Çin'in çatışmaları yönlendirme kapasitesini sınırlamaktadır. İkincisi, Çin yeni bir söylem ve pratik geliştiremediği bölgelerde eski ideolojik ve karşıtlık üzerine kurulu oyun kurallarına geri dönmektedir. Suriye örneğinde Baas ile ideolojik ve tarihsel yakınlık üzerine kurulan ilişkiler, stratejik karar alma süreçlerini olumsuz etkilemiştir. Üçüncüsü, Çin Orta Doğu'da ABD ve Rusya gibi rakiplerine oranla çok zayıf bir aktördür. Bu sebeple sadece yumuşak güç unsurları ile kurgulamaya çalıştığı strateji, varoluşsal kriz alanlarına bir çözüm üretememiştir. Son olarak enerji kaynakları, altyapı yatırımları ve pazar ihtiyacı ile şekillendirdiği "ekonomi öncelikli" dış politika; siyasal ve jeopolitik hamle yapması gereken kriz alanlarında yeterli etkiyi göstermemiştir.

Sonuç olarak Çin, Suriye'de kendi hikâyesi ile tarihsel ve ideolojik olarak özdeşleştirdiği bir süreçte Baas'ın ve Esed ailesinin tek parti iktidarının devamından yana bir pozisyon almıştır. Suriye'de rejimin siyasal meşruiyeti nasıl elde ettiği ve halkına sağladığı ekonomik refah ve özgürlükten ziyade rejimin otoriter yapısı, sert egemenlik anlayışı ve Amerikan karşıtı olması yeterli bir stratejik kazanım olarak görülmüştür. Bugün gelinen durumda ise Çin'in minimum faydası, Suriye'nin yeniden inşa sürecinin en büyük finansörlerinden biri olmak ve mümkünse Pakistan, İran, Irak ve Suriye üzerinden oluşması muhtemel bir jeopolitik hat üzerinden Orta Doğu'da etki alanını artırabilmekken bu stratejinin fazlasıyla Rusya ve İran'a bağımlı olması, Çin'in olası pratik kazanımlarını riske atmıştır. Tüm bunlardan daha önemlisi, Çin'in özellikle Küresel Güney ülkelerini birleştirerek dünya liderliğini üstlenmeyi hedeflediği "ortak geleceğe sahip küresel bir toplum inşa etme" vizyonu, açıkça tek adam rejimi tarafına alınan pozisyon nedeniyle soru işaretleri ile karşı karşıya kalacaktır. Bu durumun Çin iç siyasetine de yansımaları olacağı beklenebilir. Çin iç siyasetinde, daha liberal ve özellikle büyük güç ilişkilerinde ılımlı politikalar yanlısı grupların mevcut iktidar üzerinde baskısı artabilir. Çin'in gelecekteki Orta Doğu politikasının ise daha çözüm odaklı ve müzakereye açık bir görünüme evrilmesi beklenebilir. Çin'in bölgede edilgen bir aktöre dönüşmeden etki alanlarını muhafaza edebilmek için küresel terörizmle mücadele söylemini daha fazla öne çıkarması muhtemeldir.

- Bu yayındaki görüşler tamamen yazarına aittir ve resmî bir kurum görüşünü ya da politikasını yansıtmayabilir.
- Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları Millî İstihbarat Akademisine ait olup 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hişbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

**ÇİN'İN ORTA DOĞU
POLİTİKASININ
SINIRLARI VE SURİYE KRİZİ**
ARALIK 2024